

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

УКРАЇНА ХХ ст.:
КУЛЬТУРА, ІДЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИКА

Випуск 24: Спеціальний:

До 70-річчя від дня народження та 45-річчя науково-педагогічної діяльності професора Віктора Даниленка

Київ 2019

УДК [008+316.75+32]: (477) “20”

Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей / Гол. ред. В. Смолій, відп. ред. В. Даниленко, ред.-упоряд. В. Швидкий. — Випуск 24: Спеціальний: До 70-річчя від дня народження та 45-річчя науково-педагогічної діяльності професора Віктора Даниленка. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. — 611 с.

Вихід у світ чергового збірника статей приурочено до річниць наукової, педагогічної та громадсько-політичної діяльності українського історика, завідувача відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАН України, доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України, Заслуженого діяча науки і техніки України, лавреата Державної премії України в галузі науки і техніки України Віктора Михайловича Даниленка.

Відтак, текстове наповнення чергового збірника носить широкий проблемний характер і містить тематичні розробки пошуковців, над якими вчений здійснював наукове та науково-прикладне керування, та послідовників його наукової школи з соціальної історії. Зокрема, від проблем, пов'язаних з державним управлінням українських губерній Російської імперії в першій половині ХІХ століття до наслідків та уроків Євромайдану і Революції гідності вже у ХХІ столітті. Окрім того, увага авторів приділена проблемам культурної історії України ХХ століття, історичної біографістики, політичної історії та радянського повсякдення.

Видання розраховане на фахівців-суспільствознавців, а також на широке коло зацікавлених читачів.

Редколегія збірника:

Смолій Валерій — академік НАНУ (гол. редактор); Даниленко Віктор — доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАНУ (відп. редактор); Швидкий Василь — кандидат історичних наук (відп. секретар); Бондарчук Петро — доктор історичних наук; Добжанський Олександр — доктор історичних наук, професор; Зінько Юрій — кандидат історичних наук, професор; Зовчак Магдалена — доктор габілітований, професор, (Республіка Польща); Кульчицький Станіслав — доктор історичних наук, професор; Латак Казімеж — доктор габілітований, професор (Республіка Польща); Лисенко Олександр — доктор історичних наук, професор; Мезга Ніколай — доктор історичних наук (Республіка Білорусь); Романюк Іван — доктор історичних наук, професор; Сербин Роман — професор (Канада); Смольницька Мирослава — кандидат історичних наук, Стяжкіна Олена — докторка історичних наук, професорка; Якубова Лариса — докторка історичних наук, членкиня-кореспондентка НАНУ.

Тексти статей подані в авторській редакції.

Набір підготувала *Н.Ф. Васильєва*.

Оригінал-макет підготувала *Л.А. Зубець*.

У разі передруку матеріалів узгодження з редколегією обов'язкове.

Затверджено до друку Вченою радою Інституту історії України НАН України протоколом № 8 від 31 жовтня 2019 р.

Засновник: Інститут історії України НАН України.

Видається з 1993 р.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації.

Серія КВ, № 6932, видане 04.02.2003 р.

Видання внесено Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України до Переліку наукових фахових видань України (наказ № 374 від 13.03.2017 р.).

© Інститут історії України
НАН України, 2019

ISSN 2518-7791 (Print)

ISSN 2518-7805 (Online)

SUMMARY

Ukraine in the 20th century: Culture, Ideology, Politics: Collection of Essays / Editor-in-chief V. Danylenko, editor-compiler W. Shwydky. — Issue 24: Special: To the 70th Anniversary of Professor Victor Danylenko's Scientific and Pedagogical Activity. — Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine, 2019. — 611 p.

The publication of the next collection of articles is dated to the anniversaries of the scientific, pedagogical and social-political activity of the Ukrainian historian, the head of the department of history of Ukraine in the second half of the twentieth century. Institute of History of Ukraine of NAS of Ukraine, Doctor of History, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in Science and Technology of Ukraine Viktor Mykhailovych Danylenko.

Therefore, the textual content of the next collection is of wide problematic nature and contains thematic developments of the search engines, over which the juvenile exercised scientific and pedagogical and applied management. In particular, from the problems associated with the state administration of Ukrainian provinces of the Russian Empire in the first half of the nineteenth century to the consequences and lessons of the Euromaidan and the Revolution of Dignity already in the twenty-first century. The main focus of the correspondents was on the problems of Ukrainian culture and social history of Ukraine in the second half of the twentieth century.

The publication is intended for specialists in social studies, as well as for a wide range of interested readers.

ЗМІСТ

Професор Віктор Даниленко: життя і творчість

Krupyna Viktor (Kyiv). Viktor Danylenko's scientific school 5

* * *

Самойленко Сергій (м. Київ). Ніжинська соціальна еліта XVII–XVIII ст. 12

Дегтярьов Сергій (м. Суми). Види державного нагляду за діяльністю бюрократичного апарату в українських губерніях Російської імперії у першій половині XIX ст. 25

Зайцева Зінаїда (м. Київ). Виставки українського мистецтва у Східній Галичині (кінець XIX — початок XX ст.) 35

Огієнко Олена (м. Житомир). Земська агрономічна допомога селянам Правобережної України (1904–1914 роки) 48

Криворучко Олександр (м. Вінниця). Трансформація ідеї федералізму в статтях Михайла Грушевського періоду Української центральної ради 61

Мельничук Олег (м. Вінниця). Організація санаторно-курортного лікування робітників та службовців в УСРР у 1920-х рр. 69

Стельникович Сергій (м. Житомир). Етнографічна діяльність Никанора Дмитрука (на прикладі вивчення с. Дідковичі) 86

Шарпатий Віктор (м. Київ). Функціональні зміни системи соціального забезпечення в УСРР 1930-х рр. 93

Готра Олена (м. Ірпінь). Життєвий та творчий шлях академіка М. Кащенко (1855–1935 рр.) 105

Юсов Святослав (м. Київ). Започаткування курсів української мови в Колумбійському університеті (1935 р.) 120

Кокін Сергій (м. Київ). Вихід з Великого терору: київський процес 1938 року 136

Ковальчук Іван (м. Житомир). «Смерш проти бандерівців» або боротьба радянських контррозвідників з українськими націоналістами на Житомирщині в 1944 році 157

Романюк Богдан (м. Київ). Особливості функціонування сільських бібліотек України в перші повоєнні десятиріччя (1944–1954 рр.) 169

Романюк Іван (м. Вінниця). Заробітна плата викладачів вищої школи України в другій половині 1940-х — початку 1950-х років 180

Головата Лариса (м. Львів). Творчі середовища української європейської еміграції другої половини 1940-х років: видавничі концепції і їхнє втілення ... 187

Потильчак Олександр (м. Київ). Зона відчаю: життя, праця та смерть інтернованих іноземців з ОРБ № 2071 у Полтаві (1945–1946 рр.) 205

<i>Петрова Алла (м. Хмельницький). Особливості окупаційного режиму на Поділлі та стан медичної сфери в 1941–1944 рр.</i>	218
<i>Івасіків Володимир (м. Київ). Питання національної автокефалії та вселенської церкви: бачення о. Гавриїла Костельника</i>	228
<i>Подобед Олена (м. Київ). Сміх крізь сльози. Епоха ДіПі у рецепціях гумористів і сатириків</i>	241
<i>Ісайкіна Олена (м. Переяслав-Хмельницький). Особливості використання вільного часу населенням міст України в перші повоєнні роки (1945–1955 рр.)</i>	251
<i>Смольницька Мирослава (м. Київ). Вимушені переселенці 1950-х — 1970-х рр.: наслідки будівництва Дніпровського каскаду ГЕС (за споминами постраждалих)</i>	260
<i>Лисак Вікторія (м. Маріуполь). Жінка в умовах сільського способу життя в Україні у 1950–1960-х рр.</i>	274
<i>Бондарчук Петро (м. Київ). Адвентисти сьомого дня в радянській Україні (середина 1940-х — середина 1980-х років)</i>	286
<i>Швидкий Василь (м. Київ). Штрихи до соціально-культурної стратифікації південно-східних територій України (кінець 1950-х — початок 1960-х років)</i>	298
<i>Сацький Павло (м. Київ). Соціально-економічна інтеграція Кримського півострова із Україною у 1945–1954 рр.</i>	320
<i>Лаас Наталя (Брендайс, США). Із закордонних архівів: невідоме інтерв'ю Володимира Державина (Німеччина, 1950–1951 рр.)</i>	335
<i>Сухобокова Ольга (м. Київ). Життєвий шлях та діяльність Мирослава Григорієва (1911–2000 рр.) на європейських та американських теренах</i>	364
<i>Маньковська Руслана (м. Київ). Загальні тенденції розвитку культури України другої половини ХХ ст.: музейний аспект</i>	378
<i>Журавльов Ярослав (м. Київ). Організація роботи загального відділу ЦК КПУ зі зверненнями громадян у роки «застою» (друга половина 1960-х — перша половина 1980-х років)</i>	392
<i>Деревінський Василь (м. Київ). Журнал «Український вісник» як об'єкт кримінального провадження КДБ у 1971–1974 рр.</i>	407
<i>Стяжкіна Олена (м. Київ). Афазія, травма, інструменталізація, нормалізація у наративізації радянського</i>	418
<i>Кононенко Валерій (м. Вінниця). Від автономії до незалежної держави: євреї України у пошуках моделі збереження національної ідентичності</i>	435
<i>Касьянова Марина (м. Вінниця). Еволюція міграційної політики Східної Європи та суспільний вимір проблеми</i>	449
<i>Кравченко Алла (м. Київ). Економічна культура міста: концептуалізація проблеми</i>	462
<i>Кручек Олександр (м. Київ). Туризм як соціокультурний та соціально-економічний феномен сучасного світу</i>	472

<i>Герегова Світлана (м. Чернівці)</i> . Постаць Костянтина Томащука в культурній пам'яті Чернівців	478
<i>Прохоренко Оксана (м. Київ)</i> . Вплив Революції гідності на стан, розвиток та пріоритети громадянського суспільства в Україні	491
<i>Восводіна Наталя (м. Київ)</i> . Унікальність і самобутність культурних традицій України та Іспанії	504
<i>Зінько Ірина (м. Вінниця)</i> . Рух за автокефалію Української православної церкви: витоки історії та сучасність	515
<i>Коляструк Ольга (м. Вінниця)</i> . Декомунізація та проблеми дерадянзації — з позицій повсякденності	523
<i>Телячий Юрій (м. Київ)</i> . [Рец. на:]. Даниленко В.М. В.І. Вернадський. Простір життя і думки / Віктор Даниленко; НАН України, Ін-т історії України. — Київ: Академперіодика, 2019. — 352 с	536
<i>Про авторів</i>	542

Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей / Гол. ред. В. Смолій, відп. ред. В. Даниленко, ред.-упоряд. В. Швидкий. — Випуск 24: Спеціальний: До 70-річчя від дня народження та 45-річчя науково-педагогічної діяльності професора Віктора Даниленка. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. — 611 с.

Готра Олена (м. Ірпінь)

Кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри філософії та політології
Університету державної фіскальної служби України
dima_gotra@ukr.net
УДК 929 «М.Кашенко»

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ АКАДЕМІКА М. КАЩЕНКА (1855–1935 рр.).

У статті авторка досліджує біографію, науково-педагогічну та громадську діяльність академіка М.Ф. Кащенко. Розкрито пріоритетні напрями його діяльності, визначено місце і роль вченого у галузі біологічної науки, медицини та культури в кінці ХІХ — першій третині ХХ ст. Показано громадянську позицію вченого і оцінку його діяльності. Відзначено популяризацію наукових знань та широкі різносторонні інтереси вченого.

Ключові слова: М. Кащенко, вчений, академік, професор, педагог, громадська діяльність.

Відновлення наукового інтересу до біографістики, нові історичні умови, в яких функціонує українське суспільство, сприяли посиленню уваги до вивчення життя та діяльності багатьох персонажів української історії. Біографістика стала одним з пріоритетних напрямів історичних досліджень, що, з одного боку, посилювало індивідуалізацію дослідницького процесу, а з іншого — поглиблювало реконструкцію історичних процесів через призму життя та діяльності конкретних особистостей. Актуальним у даному контексті є біографія відомого вченого-природознавця, академіка Української академії наук, одного з її фундаторів Миколи Феофановича Кащенко, дослідження його науково-педагогічної і громадської діяльності.

М. Кащенко (1855–1935 рр.) — вчений-біолог, ембріолог, зоолог, основоположник сибірського садівництва, брав активну участь у створенні УАН. Він очолював фізико-математичний відділ УАН, був організатором і директором низки наукових установ і організацій в університетських центрах України і Росії. Його перу належать понад 200 наукових праць. Відомий М. Кащенко і як педагог вищої школи, лектор, популяризатор наукових знань, літератор, громадський діяч.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю висвітлення діяльності М. Кащенко у контексті основних подій національної історії в

останній третині XIX — першій третині XX ст. Системний аналіз життя, діяльності та творчої спадщини М. Кашенка має важливе наукове і практичне значення. Ця тема є особливо актуальною у період дискусій щодо сутності національної ідеї, соціалізації української держави, посилення ролі науки, вчених у суспільному розвитку.

Напередодні 165 річниць від дня народження та 85 роковин від дня смерті академіка Миколи Кашенко варто сказати, що у науковому дискурсі його біографією займаються вчені різних галузей знань. Серед останніх видань принципово новим підходом до викладу історії науки відзначається видання «Члени-засновники НАН України», зокрема цінною з цієї точки зору є стаття С. Рудої [1]. Важливі грані наукової діяльності М. Кашенка розкриває дисертаційне дослідження О. Романець «М.Ф. Кашенко — вчений, педагог, організатор науки (1855–1935)» (2003) [2]. Заслужують на увагу роботи завідувачки відділу акліматизації плодівих рослин Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України, докторки біологічних наук С. Клименко [3; 4; 5].

Зазначимо, що незважаючи на велику кількість публікацій, з поля зору дослідників випало багато важливих питань, які потрібно дослідити. Ім'я академіка М. Кашенка на сьогодні доволі відоме в колах учених-біологів та істориків науки, і ми звичайно не можемо стверджувати, що воно забуте. Певна спроба аналізу наукової діяльності М. Кашенка зустрічається в наукових, науково-популярних виданнях, ювілейних статтях та в узагальнюючих працях із розвитку біологічних наук. Разом з тим у літературі недостатньо вивчено світоглядні позиції М. Кашенка, його професійні й позапрофесійні інтереси, уподобання, захоплення, взаємини з оточенням.

Мета нашої роботи полягає у вивченні, науковому осмисленні та реконструкції життя і діяльності М. Кашенка; з'ясуванні пріоритетних напрямів його наукової діяльності, оцінці місця та ролі вченого в історії української науки і культури, у громадському житті України в останній третині XIX — першій третині XX століття; аналізі його педагогічної та культурно-освітньої діяльності.

М. Кашенко належав до плеяди вчених, які не обмежувались вивченням наукових проблем та академічною працею. Громадська і просвітницька діяльність свідчать про масштабність його особистості. Характерною рисою М. Кашенка як вченого є широкий спектр його наукових інтересів. У 1926 році у «Короткій записці про наслідки моєї наукової діяльності» М. Кашенко писав: «Мені доводилося працювати в декількох галузях біології, але головним чином в чотирьох: в мікроскопічній техніці, в ембріології, в мамології та в акліматизації, і в кожній галузі від моєї праці залишився деякий тривалий вклад, яким часто-густо

користуються відповідні досліджувачі, як російські й закордонні, так і українські» [6, арк. 11–12].

Народився Микола Феофанович Кащенко на хуторі Веселому Лукашівської волості Олександрівського повіту Катеринославської губернії (нині — Запорізька область) 7 травня 1855 року у багатодітній сім'ї. Генеалогія роду М. Кащенко сягає часів розквіту Запорізької Січі. Важливий вплив на формування особистості М. Кащенко мала родина, як носій традицій щодо сприйняття та осмислення світу. Дитинство майбутнього вченого пройшло на хуторі Веселім у родинному колі. Батьки, поміщики середнього класу, після звільнення селян поступово втратили своє господарство. Сім'я Кащенко була, як зазначалося, багатодітною — п'ять синів і чотири доньки.

Дивно, але батьки мало приділяли увагу вихованню дітей. Мама, Марія Семенівна Кащенко, дуже любила дітей, особливо синів, але проявлялась любов, в основному, турботою про матеріальне забезпечення, дотримання звичаїв. М. Кащенко згадував: «Ми завжди були ситі і одягнені, молилися вранці і ввечері, і час від часу їздили в церкву. Як не сумно, але потрібно сказати, що духовної близькості з мамою, навіть у самому ранньому дитинстві не відчувалося; і вона сама, очевидно, зовсім не усвідомлювала потреби» [7, арк. 56].

Подібне майбутній вчений написав і про батька. Відчувається почуття гордості за нього, повага, але і відсутність духовного єднання. Феофан Гаврилович, був розумним, працелюбним, стриманим і справедливим, дуже любив книги. Його прізвище знайдено серед осіб, які підписалися у 1841 році на книжку біографій російських генералісимусів і фельдмаршалів Д. Бантиш-Каменського. Певний час Феофан Гаврилович Кащенко був почесним мировим суддею. У спогадах М. Кащенко повідомляв, що батько був великим любителем садівництва [8]. Родинне оточення відіграло важливу роль у формуванні життєвої позиції та світогляду вченого. Джерелом творчості була чарівна природа Катеринославщини.

М. Кащенко рано почав читати, із задоволенням переглядав старі книги батька і старших сестер. Улюбленою книгою до гімназії була «Мир божий» (А. Разін, 1860), що містила чимало відомостей з природознавства. Книги відкривали перед допитливою дитиною новий, невідомий світ, сприяли розвитку його індивідуальності.

У дитинстві М. Кащенко був замкнутим та сором'язливим, не говорив про свої бажання, нічого не просив. Пізніше згадував: «Усвідомлення щастя не було. Бракувало душевної теплоти і духовного керівництва. Несміливість, нерішучість, не зважувався нічим виявити радість; замкнутість, постійний страх спілкування з людьми. А з іншої сторони, можливо, саме ця трудність добувати знання і викликала те прагнення до

нього, яке, в кінці-кінців дало мені можливість провести своє життя не зовсім уже безрезультативно» [8]. Отже, перші роки життя заклали у майбутнього вченого важливі риси непересічної вдачі, які він протягом всього життя виховував у собі: наполегливість, цілеспрямованість та вміння долати труднощі.

Середню освіту М. Кашенко отримав у Катеринославській гімназії, яку закінчив у 1875 році зі срібною медаллю. Навчання в початкових класах йшло гірше, головним чином тому, що М. Кашенко не мав можливості купити підручники і не користувався допомогою під час підготовки домашнього завдання. Починаючи з п'ятого класу, справи пішли краще, зовнішні умови не змінилися, але розумово він ніби прозрів, не потрібна була постороння допомога. Своїх вчителів він згадував з вдячністю, але гімназія того часу, як навчально-виховний заклад, залишила в нього неприємні спогади.

М. Кашенко отримав традиційну для другої половини XIX століття гімназійну освіту, що з одного боку, дало йому широку гуманітарну підготовку, знання іноземних мов, а з іншого — заклало основу для вивчення природознавства. У 1875 році він вступив до Московського університету на медичний факультет, де, навчаючись під керівництвом відомого професора зоології А. Богданова, вперше знайшов сприятливі умови для занять зоологією і можливість задовольнити своє прагнення до природознавства та мікроскопічних досліджень. Сам М. Кашенко визнав, що вступив на медичний факультет помилково. На другому курсі він намагався перевестись з медичного на природниче відділення фізико-математичного факультету. Але з'ясувалося, що для цього потрібно втратити один рік. З фінансових міркувань він не міг цього собі дозволити.

У 1876 році М. Кашенко змушений був перевестись на 2-й курс медичного факультету Харківського університету, у якому і сформувалися остаточно його світогляд і наукові інтереси. Харківський період життя М. Кашенка тривав тринадцять років (1876–1888). Згадуючи про нього, донька М. Кашенка писала: «Незважаючи на молоді роки, він вів дуже скромне життя і товариство його складала лише маленька група співробітників ембріологічного кабінету» [9, с. 33].

Під час навчання в Харківському університеті інтерес до мікроскопії привів його в ембріологічну лабораторію професора З. Стрельцова, який став його науковим керівником. Протягом усього життя М. Кашенко згадував професора як кращого вчителя, товариша і наставника.

Щодня з восьмої години ранку у вихідні, свята та протягом усіх канікул М. Кашенко працював у лабораторії. Будучи студентом 4-го курсу, у липні–серпні 1878 р. М. Кашенко, як практикант, удосконалював свої медичні знання на посаді помічника ординатора у Кавказькому

військовому тимчасовому Джажурському госпіталі №2 під час чергової російсько-турецької війни.

Майбутній вчений старанно і наполегливо вчився, завзято працював на практичних заняттях та з ентузіазмом займався самоосвітою. Про навчання в університеті М. Кащенко згадував: «Я рідко отримував відмінні оцінки, але, водночас, за всі п'ять років я не отримав жодної незадовільної оцінки. Для мене взагалі не становило труднощів підготуватися до іспиту і лінивим я ніколи не був. Проте я не відрізнявся швидкістю мислення і вмінням показати товар лицем. Припустимо медичні предмети мене не захоплювали, але я часом отримував посередні оцінки навіть з таких наук, у вивчення котрих вкладав усю душу» [8, арк. 148].

Вже досвідченим педагогом, М. Кащенко писав у своїй автобіографії: «Я думаю, пояснити можна лише одним способом. Погано це, чи добре, але в університеті мені давали саме духовну потребу, яку жадала моя душа. В гімназії, при всій добросовісності вчителів, вони часто пропонували мені те, що душа моя не сприймала...» [10, арк. 59].

Професор З. Стрельцов пообіцяв допомогти М. Кащенку залишитися працювати на кафедрі після закінчення університету, але не було відповідної вакансії. Співпраця з професором З. Стрельцовим мала вирішальне значення для визначення М. Кащенка як науковця.

Після закінчення університету в 1880 р. зі ступенем медика та званням повітового лікаря М. Кащенко було залишено при ембріологічній лабораторії професора З. Стрельцова приватним асистентом (з платнею 200 крб. на рік). Водночас він підвищував свою кваліфікацію, відвідуючи лекції та практичні заняття з порівняльної анатомії і ембріології у професора О. Масловського.

За клопотанням З. Стрельцова, М. Кащенко отримав посаду помічника директора земської повивальної школи. Протягом 1881–1882 рр. майбутній вчений викладав ученицям стислі відомості з анатомії, гістології і ембріології, іноді надавав допомогу при пологах.

Крім власне наукової роботи, М. Кащенко приваблювала й викладацька робота: «Одного разу, я, стоячи на ногах, прочитав без перерви чотирьохгодинну лекцію, що найдивніше, не помітив жодних ознак втоми або нетерпіння з боку своїх слухачок, хоча, багатьом з них, за браком місця, довелось весь час стояти» [11, арк. 7].

У 1882 році звільнилося місце стипендіата університету для підготовки до професорського звання з ембріології та порівняльної анатомії і на вакантну посаду було обрано М. Кащенко. Наукову діяльність у галузі власне ембріології М. Кащенко розпочав ще студентом медичного факультету Харківського університету. Захоплення ембріологією було не

випадковим. У час, коли М. Кашенко розпочинав наукові дослідження, ембріологія була новітньою галуззю біологічних знань. Закономірно, що в його працях відображався стан науки кінця XIX — початку XX століття.

Одержані знання, певні навички дослідницької діяльності повною мірою виявилися під час підготовки М. Кашенком дослідження. Проводячи досліди, М. Кашенко наполегливо працював над дисертацією. Її тема — «Эпителий человеческого хориона и его роль в гистогенезе послета» (рос.). Прилюдний захист дисертації відбувся 30 квітня 1884 р. У результаті М. Кашенко отримав диплом доктора медицини. Радою вузу було затверджено цей науковий ступінь.

Статус вченого у суспільстві визначався не тільки його науковими ступенями, а й становими та почесними титулами і званнями. М. Кашенко зробив успішну вузівську кар'єру, що дозволило йому покращити своє матеріальне становище і посісти помітне місце у суспільстві. У 1884 році він став приват-доцентом, що розширило його можливості для наукової роботи і використання результатів своїх дослідів у навчальному процесі.

З документів дізнаємося, що з травня 1886 р. до серпня 1888 р. М. Кашенко перебував у науковому відрядженні в Німеччині та Італії. Діяльність зоологічної станції в Неаполі це не лише яскрава сторінка в розвитку світової біології і зразок добровільного об'єднання вчених різних країн в ім'я розвитку науки, але і пам'ятник більш, ніж столітнього співробітництва вчених з їх зарубіжними колегами. Для кожного вченого було справою честі приймати участь у загальній програмі, яка була направлена на систематичне вивчення фауни і флори Середземного моря, публікувати свої праці в виданнях станції і підтримувати її традиції. В архіві станції зберігаються листи М. Кашенка до А. Дорна. Вчений побував в Неаполі двічі.

За кордоном М. Кашенко працював також у лабораторіях В. Гіса, В. Вальдейєра, О. Гертвіга, відвідував їхні лекції, а також лекції Е. Гекеля і Е. Альтмана. Роботи М. Кашенка цього періоду друкувались у міжнародних анатомічних журналах і виданнях Харківського університету.

«У своїй біологічній діяльності М. Кашенко стояв на позиціях дарвінізму. Він завжди підкреслював його багатогранність, значення для розвитку біологічної науки, властиві йому гуманізм і етику, яких не визнавали опоненти цього вчення», — стверджувала докторка біологічних наук С. Клименко, характеризуючи еволюційні погляди вченого [4, с. 96]. Далі вона писала, що будь-яка його робота з галузі ембріології, систематичної зоології чи ботаніки в своїй основі пройнята еволюційною ідеєю.

Деякі зміни відбулися і в особистому житті вченого. На вечірці, яку брат влаштував на його честь після повернення, М. Кашенко позна-

йомився з Ольгою Миколаївною Кобиліною, а в серпні 1888 р. вони одружились. Дружина вченого стала незмінним порадником і помічником протягом всього життя М. Кащенко. Вона оптимістично поділяла зі своїм чоловіком всі негаразди побутового життя, завжди підтримувала всі його починання на науковій ниві.

М. Кащенко повернувся до Харкова, де і поновив наукову та викладацьку діяльність, одночасно працюючи на двох факультетах. За це він отримував 700 крб. на місяць. Підтримка старого, хворого, збіднілого батька і утримування своєї сім'ї потребувало більших коштів. Життя в Україні на той період не передбачало значної наукової кар'єри. Тому після відкриття в Томську Імператорського університету М. Кащенко взяв участь у конкурсі на посаду професора зоології.

Розглядаючи біографію вченого, доречно сказати про родину Миколи Феофановича Кащенко. Його брат Андріан Кащенко — відомий письменник, незаслужено вилучений з української літератури в роки правління командно-адміністративної системи. Про сім'ю М. Кащенко знайдено дуже мало фактів. Дружина — Ольга Миколаївна Кобиліна була родом з Петербурга. Сім'я Миколи Феофановича теж багатодітна. Діти — Маргарита (1890), Марія (1893), Галина (1894), Ольга (1898), Вадим (1906) і Ксенія (1909) [12, арк. 91]. Кащенко Маргарита Миколаївна — співробітниця Акліматизаційного саду АН УРСР (1919). Кащенко Марія Миколаївна 1893 р. народження у 1916 році закінчила медичне відділення Київських вищих жіночих курсів, пізніше, як лікарка-хірург, працювала у Криму, у м. Джанкої. Кащенко Галина Миколаївна — бібліотекарка в Акліматизаційному саду АН УРСР.

За харківський період наукової діяльності М. Кащенко (1876–1888) ним підготовлено 22 роботи. Останні вийшли вже у Томську (1896 р.). Найважливіші з них: «Об атрофических человеческих зародышах» (1883, рос.), «Эпителий человеческого хориона и его роль в гистогенезе последа» (1884, рос.), «Что такое мезенхима?» (1896, рос.) та інші. М. Кащенко належать пріоритети у галузі розвитку техніки мікроскопічних досліджень, гістології, нормальної та патологічної ембріології.

У томський період основним принципом наукової діяльності вченого було його активне творче ставлення до природи. Сибірський період діяльності вченого тривав 24 роки. М. Кащенко був людиною ґрунтовних знань, широкої ерудиції, стійкого світогляду і унікальної працездатності. Вчений в цей час створив декілька фундаментальних праць, опублікував багато наукових і науково-популярних статей, видав низку підручників і посібників для студентів, позитивно сприйнятих науковою і освітньою громадськістю.

Вчений розробив концентричну систему вивчення «тваринного населення» Сибіру, здійснив кілька наукових експедицій на Алтай, вздовж

Сибірської залізниці та на озера Барабинського степу. М. Кащенко уклав за результатами зоогеографічних досліджень «Определитель млекопитающих животных Томского края» (рос.), «Очерк животного населения Сибири и в частности Томской губернии» (рос.), «Обзор млекопитающих Западной Сибири и Туркестана» (рос.) та ін. Він відкрив нові види та підвиди тварин.

Як зоолог, вчений залишив у науці не менший слід, ніж своїми роботами з розвитку плідівництва та акліматизації. М. Кащенко присвятив зоологічним дослідженням майже 36 років. Йому належить 90 робіт із зоології. Усі його праці, присвячені зоологічним дослідженням, ґрунтуються на науково перевірених даних — його особистих колекціях та вивченні матеріалу.

Особливістю науково-просвітницької діяльності М. Кащенка було прагнення якнайшвидше ознайомити громадськість з новітніми відкриттями науки і результатами досліджень. Він залучав до наукової діяльності широкий аматорський загал. Учений організував Томське відділення Імператорського Московського товариства сільськогосподарських наук, яке було реорганізовано в самостійне Західно-Сибірське товариство сільського господарства, брав участь у роботі відділу Російського товариства захисту тварин, реорганізував товариство садівництва. М. Кащенко був учасником російських і міжнародних з'їздів, видавав популярні брошури, організував виставки та передавав до бібліотек власні книжки.

Важливою складовою науково-організаторської діяльності М. Кащенка була його участь в організації нових наукових видань. Його широка ерудиція і ґрунтовні знання знаходили свою реалізацію в активній педагогічній і просвітницькій діяльності. М. Кащенко організував цикл публічних лекцій з питань, пов'язаних з потребами Сибіру; започаткував створення «Травневих спілок». Методи просвітницької діяльності, запропоновані вченим, не втратили свого значення і сьогодні.

Громадська та суспільно-політична активність М. Кащенка припала на роки Першої російської революції (1905–1907 рр.). Вчений брав участь у діяльності партії октябристів, очолював бюро томського відділу «Союз 17 октября», яке займалося підготовкою до виборів у Державну думу. Вчений брав участь у Томському міському управлінні (почесний мировий суддя), виконував обов'язки голови клінічної господарської ради. Активна громадська робота, дослідження в галузі зоології, анатомії, принесли вченому широку популярність. М. Кащенко зовсім не приваблювала чиновницька кар'єра, але сумлінне, ретельне виконання службових обов'язків дозволило досягти високого чину дійсного статського радника, що надало йому права привілейованого спадкового дворянства.

Томський період життя став важливим етапом у розвитку наукових та суспільних поглядів вченого, громадської та педагогічної діяльності.

Для наукової праці вчений свідомо обрав Сибір, який був мало досліджений. Він багато зробив для розвитку сибірського садівництва. Працюючи в цій галузі протягом 10 років (1902–1912), вчений отримав визначні результати. За цей період він опублікував 10 праць, присвячених рослинництву, найголовніші з них зібрані в книзі «Сибирское садоводство» (рос.), яка вийшла друком майже через 30 років після його смерті. Сорти плодових культур, виведених М. Кащенком, названо на честь вченого.

М. Кащенко доклав значних зусиль для становлення і розвитку вищої освіти в Сибіру. Він працював професором і ректором Томського університету, організатором та викладачем Сибірських вищих жіночих курсів. В університеті він певний час був деканом медичного факультету. Завдяки М. Кащенку Томський університет з перших років свого існування став центром зоологічної науки Сибіру. В ньому було створено наукову зоологічну школу, з якої вийшли відомі зоологи. Вчений створив зоологічний музей, як базу для наукових досліджень, видав посібник із зоології для медичних факультетів «Краткое руководство по зоологии, преимущественно для студентов медицины» (1891–1892, рос.). Його самовіддану подвижницьку працю відзначено численними нагородами. Вчений отримав визначні результати, які започаткували розвиток сибірського наукового плодівництва.

Аналіз архівних матеріалів та опублікованих документів засвідчили, що М. Кащенко був одним із засновників-фундаторів Академії наук. Він активно працював над створенням другого фізико-математичного відділу, керував його діяльністю до 1921 р., розробив теоретичні, методологічні та наукові основи організації кафедри акліматизації, створив Акліматизаційний сад та Зоологічний музей. Багатолітня наукова діяльність М. Кащенко, доктора медицини і зоології, основоположника сибірського наукового плодівництва, принесла йому широку популярність в Україні.

Ідея Української академії наук гостро потребувала вчених із високим творчим потенціалом та науковим авторитетом. Багаточисельні фундаментальні дослідження та оригінальні праці з різних напрямів науки поставили М. Кащенко в перший ряд кандидатів для роботи в академії.

М. Василенко звернувся до М. Кащенко з листом-проханням взяти участь у роботі комісії по утворенню УАН: «Надаючи надзвичайної уваги цій комісії і Вашій участі в цій роботі, я звертаюсь до Вас з великим проханням не відмовитися взяти участь у її діяльності» [13, арк. 1]. М. Кащенко не лише погодився працювати в комісії, а й вніс пропозиції щодо розбудови академії: «Дізнавшись про те, що ви турбуєтесь про

заснування Української академії наук, вважаю своїм обов'язком повідомити, що якщо Вам знадобиться моя допомога при організації біологічного відділу, то я був би дуже щасливий завершити мою довгу діяльність в цій галузі посиленою участю у такому дорогому для кожного українця звершенні» [13, арк. 2]. Гортаючи сторінки біографії, приходимо до висновку, що ці події вчений сприймав як іще один шанс, даний долею для торування наукового шляху.

У автобіографії М. Кащенко більш детально мотивував позитивну відповідь М. Василенку: «Я прийняв цю принадну пропозицію з особливим задоволенням тому, що хоч я й був протягом довгого часу відірваний від батьківщини і найквітучіший період свого життя віддав далекому Сибіру, проте любов до батьківщини ніколи не послаблювалась і сприяти її культурному розвитку я вважав не тільки своїм обов'язком, але й великою для себе честю» [11, арк. 44]. Ці слова засвідчують високу патріотичну позицію вченого.

Крім завідування Акліматизаційним садом і кафедрою акліматизації, М. Кащенко брав участь в організації та роботі різних академічних структур, зокрема природничого профілю. Відома його діяльність у Комісії УАН по вивченню природних багатств України, створеної в березні 1919 р., у Комісії по вивченню фауни України (1919). Становлення біологічної галузі академічної науки в Україні відбулося за безпосередньої участі М. Кащенка як одного з перших академіків Української академії наук. Організація роботи Акліматизаційного саду АН України займала особливе місце у діяльності М. Кащенка. Вчений виявив неабиякий талант організатора та керівника цієї установи.

1920-ті роки стали часом надзвичайно активної наукової діяльності М. Кащенка. Вийшли друком багато наукових праць — книг, брошур, статей, рецензій, оглядів тощо. З 1918 по 1932 рік вчений написав близько 50 наукових праць. Найважливіші з них: «Огляд діяльності Київського акліматизаційного саду у відділі лікарських рослин за перший період його існування (з року 1915 по 1921)» (1927), «Перетворення живої природи» (1928) та інші.

Акліматизаційний сад, створений академіком М. Кащенком, був унікальним на той час закладом такого напрямку, адже акліматизація, як окрема наукова дисципліна, ще тільки почала формуватися. Причому створення й становлення Акліматизаційного саду припало на найскладніші, перші роки існування нашої країни. Багатогранна діяльність Акліматизаційного саду АН України, ініціатором створення і першим керівником якого став М. Кащенко, переконливо засвідчила високий рівень його організаторських здібностей і цілеспрямованість фундатора цієї установи.

Видатною заслугою М. Кащенко у розвитку акліматизації було виведення нових сортів персиків, абрикосів, винограду та інших плодкових рослин; селекційна робота з лікарськими і технічними рослинами; просвітницька та видавнича діяльність; створення Музею акліматизації. Сорти плодкових культур названо на честь вченого (персики та абрикоси — «Пам'ять Кащенко»). М. Кащенко розробив теоретичні, методологічні та наукові основи діяльності кафедри акліматизації, які стали класичними і сприяли подальшому розвитку даного наукового напрямку в Україні.

Узагальнивши результати власних наукових досліджень та дослідної роботи інших вчених М. Кащенко видав ряд наукових праць, серед яких «Десятиріччя Київського акліматизаційного саду», «На допомогу Київському акліматизаційному саду» та інші. Зразком власного ставлення М. Кащенко до праці була копітка роботи над підготовкою статей. Під час організації Акліматизаційного саду М. Кащенко виступав не тільки як науковець-теоретик організації садів, а й безпосередній втілювач цих ідей на практиці. Створений вченим Київський акліматизаційний сад, який був однією з перших наукових установ Української академії наук, пізніше продовжив свою роботу як відділ акліматизації плодкових рослин Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Він був дійсним членом товариств природодослідників при Харківському, Київському університетах, Харківського товариства дослідних наук, Київського товариства дослідників природи, зокрема членом відділу садівництва Київського товариства сільського господарства, членом акціонерного товариства «Держмедторгпром» та багатьох інших.

Аналіз життя та творчої діяльності академіка М. Кащенко в роки «українізації» дають підстави стверджувати про піднесення української науки, хоча вчений жив і працював у доволі складних і неоднозначних суспільних умовах. У науковому середовищі це проявилось у безкінечних реорганізаціях, чистках, репресіях. Микола Феофанович протягом багатьох років прагнув ухилитися від адміністративних посад, навіть уникав контактів з владою. М. Кащенко формально не належав до певної політичної партії або суспільно-політичного об'єднання, що значною мірою пов'язано з широтою його поглядів, пошуком ним найбільш ефективних шляхів розв'язання нагальних проблем. Національно-просвітницька позиція українського біолога була невід'ємна від демократичних принципів і підходів, на основі яких передбачалось перебудувати освіту, науку і суспільство.

Оцінку роботи М. Кащенко давали не тільки його колеги, а й керівники радянських органів влади. У деяких опублікованих та неопублікованих джерелах знаходимо відомості про оцінку постаті М. Кащенко і з боку партійних керівників України, які вершили на той час долі

української науки та її вчених. У огляді інформаційно-статистичного відділу ЦК КП(б)У «Про проведену роботу щодо українізації за період від VIII Всеукраїнської партійної конференції до IX з'їзду КП(б)У» зазначено: «Окремим академікам можна дати таку характеристику... Інша група — В.І. Липський, М.Ф. Кащенко, М.М. Крилов, Г.В. Пфейффер ... — є як громадські діячі — нулі, але в науці — люди з відомими іменами» [14, с. 205]. Цей документ підтвердив аполітичність вченого. Оточуюча дійсність (радянська влада) для науковця М. Кащенка була далеко не ідеальною, і тому він так наполегливо працював лише на науку та громадськість.

Незважаючи на несприятливі умови, М. Кащенко зробив дуже багато. Як педагог-новатор, вчений-практик, він самовіддано працював на благо народу. Як вчений-громадянин, він і в умовах тоталітарного режиму залишався самодостатньою особистістю. Важливо виділити велику активність, наполегливість, неймовірну працьовитість, а особливо творчий підхід до справи, яку розпочинав учений. Особистість М. Кащенка приваблює безкорисливим, натхненним ставленням до наукової праці. Микола Феофанович гармонійно поєднував у собі енциклопедичність знань, різносторонність інтересів, надзвичайну працьовитість, великий дослідницький запал, подвижництво, організаційний і педагогічний талант. Значне місце у науковій, організаторській та громадській діяльності М. Кащенка належить утвердженню високих етичних засад.

Творчий шлях академіка М. Кащенка увібрав у себе типову характеристику професорів того часу, він фактично цікавився всім, що стосується природи та людини. Миколи Феофановича Кащенко не був «кабінетним» вченим. Його широка ерудиція і ґрунтовні знання знаходили свою реалізацію в активній педагогічній і просвітницькій діяльності. Незважаючи на надмірне навантаження працею, плідною науковою роботою, М. Кащенко приділяв особливу увагу публічній діяльності — часто виступав з лекціями, доповідями, промовами перед громадкістю. У своїх виступах піднімав важливі філософські, природознавчі проблеми. Вченому було притаманне глибоке відчуття ролі і місця науки у вирішенні гуманістичних проблем розвитку суспільства.

М. Кащенко був вченим-енциклопедистом, людиною широкої ерудиції й високої культури, що давало йому можливість заявити про себе не тільки як про дослідника в різних галузях біології, а як про вченого-гуманіста, громадського діяча, художньо-обдаровану людину, інтелігента. Значний інтерес виявляв М. Кащенко до художньої літератури. Перу М. Кащенка належить ряд літературних творів. Широта наукових інтересів була обумовлена не лише його природними захопленнями, а й його науковою методологією, згідно з якою вивчення природи він розглядав

як єдине ціле. М. Кащенко був сучасником формування еволюційного вчення, здійснював розробку цього питання як біолог-енциклопедист.

Джерела та література

1. Руда С.П. Академік Микола Кащенко // Члени-засновники Національної АН України / Відп. ред. Смолій В.А. / Інститут історії України НАН України. — К., 1998. — С. 188–212.
2. Романець О.В. М.Ф. Кащенко — вчений, педагог, організатор науки (1855–1935): Дис. канд. іст. наук: 07.00.07 / НАН України; Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва. — К., 2003. — 207 арк.
3. Клименко С.В. Айва обыкновенная. — К.: Наукова думка, 1993. — 284 с.
4. Клименко С.В. М.Ф. Кащенко // Український ботанічний журнал. — 1985. — № 3. — С. 95–98.
5. Клименко С.В. М.Ф. Кащенко // Український ботанічний журнал. — 1997. — № 3. — С. 308–312.
6. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ф. 11, оп. 2, од. зб. 65.
7. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, ф. 11, оп. 2, од. зб. 20.
8. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, ф. 11, оп. 2, од. зб. 21.
9. Кащенко М.Н. Воспоминания о Н.Ф. Кащенко // Ученые записки Томского государственного университета им. В.В. Куйбышева. — 1950. — № 15. — С. 33–42.
10. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, ф. 11, оп. 2, од. зб. 10.
11. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ф. 10, од. зб. 5299.
12. Державний архів міста Києва, ф. 18, оп. 2, од. зб. 116.
13. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ф. 11, оп. 2, од. зб. 59.
14. Історія Національної Академії наук України 1924–1928 рр.: Документи і матеріали. — К.: Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського, 1998. — 762 с.

References

1. Ruda, S.P. (1998). Akademik Mykola Kashchenko. In V.A. Smolii (Ed.), *Chleny-zasnovnyky Natsionalnoi AN Ukrainy*. (pp. 188–212.). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
2. Romanets, O.V. (2003). *M.F. Kashchenko — vchenyi, pedahoh, orhanizator nauky (1855–1935)*. [M.F. Kashchenko — scientist, teacher, organizer of science (1855–1935)] (Candidates thesis). Kyiv. [in Ukrainian].
3. Klymenko, S.V. (1993). *Aiva obyknovennaia*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
4. Klymenko, S.V. (1985). M.F. Kashchenko. *Ukrainskyi botanichnyi zhurnal — Ukrainian Botanical Journal*, 3, 95–98. [in Ukrainian].
5. Klymenko, S.V. (1997). M.F. Kashchenko. *Ukrainskyi botanichnyi zhurnal — Ukrainian Botanical Journal*, 3, 308–309. [in Ukrainian].

6. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, f. 11, op. 2, od. zb. 65. [Institute of Archival Studies of the National Library of Ukraine V.I. Vernadsky, fund 11, description 2, file 65].

7. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, f. 11, op. 2, od. zb. 20. [Institute of Archival Studies of the National Library of Ukraine V.I. Vernadsky, fund 11, description 2, file 20].

8. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, f. 11, op. 2, od. zb. 21. [Institute of Archival Studies of the National Library of Ukraine V.I. Vernadsky, fund 11, description 2, file 21].

9. Kashchenko, M.N. (1950). *Vospomynaniya o N.F. Kashchenko. Uchenyye zapysky Tomskoho hosudarstvennogo unyversyteta im. V.V. Kuibysheva — Scientific notes of Tomsk State University. V.V. Kuibyshev, (15), 33–42. [in Russian].*

10. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, f. 11, op. 2, od. zb. 10. [Institute of Archival Studies of the National Library of Ukraine V.I. Vernadsky, fund 11, description 2, file 10].

11. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho, f. 10, od. zb. 5299. [Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine V.I. Vernadsky, fund 10, file 5299].

12. Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva, f. 18, op. 2, od. zb. 116. [State Archives of Kyiv, fund 18, description 2, file 116].

13. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, f. 11, op. 2, od. zb. 59. [Institute of Archival Studies of the National Library of Ukraine V.I. Vernadsky, fund 11, description 2, file 59].

14. (1998). *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy 1924–1928 rr.: Dokumenty i materialy*. Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho. [in Ukrainian].

Gotra Helen (Irpın)

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science of the State Fiscal Service of Ukraine

The life and the creative way of academic M. Kashchenko (1855–1935)

The article is a research of scientific-pedagogical and public activities of academician M. Kashchenko, the biologists, embryologists, zoologists, the founder of the Siberian Horticulture, who actively participated in the creation of the Ukrainian Academy of Sciences. He headed the Physics and Mathematics Department of UAS, was the organizer and director of a big number of scientific institutions and organizations in the university centers of Ukraine and Russia. His pen includes over 200 scientific papers. M. Kashchenko is also famous as a teacher of high school, lecturer, popularizer of scientific knowledge, writer and social activist. The biography of the scientist has been investigated through the documents of his personal fund. The main directions of his activity and the place and role of the scientist in biological science and medicine at the end of the XIXth — and at the beginning of the XXth centuries were analyzed in the article. In the article is shown citizenship of scientist during the First World War and the evaluation of its activities by the public. Materials were used from scientists Archives about the organization of courses of study medicinal plants. An importance of the scientist is researching in solving urgent social problems. The primary sources are valuable of family participation Academician M. Kashchenko during the First World War. Popularizing is noted of scientific knowledge and broad interests' versatile scientist. The author was discovered the history of

acclimatization garden. It is noted that the scientist enjoyed great prestige among faculty of the Kiev Polytechnic Institute; an important part of M. Kashchenko life's journey took teaching activities, which he combined with scientific research. The scientist has a number of literary works: plays, poems, short stories and two fantastic stories that show a rich spiritual world academician.

Key words: *M. Kashchenko, a scientist, academician, a professor, a teacher, public activity.*

Готра Елена (з. Ирпень)

Кандидат исторических наук,

доцент кафедры философии и политологии

Университета государственной фискальной службы Украины

**Жизненный и творческий путь академика Н. Кащенко
(1855–1935 гг.).**

В статье автор исследует биографию, научно-педагогическую и общественную деятельность академика Н.Ф. Кащенко. Раскрыты приоритетные направления его деятельности, определены место и роль ученого в отрасли биологической науки, медицины и культуры в конце XIX — первой трети XX века. Показана общественная позиция ученого и оценка его деятельности. Отмечено популяризацию научных знаний и широкие разносторонние интересы ученого.

Ключевые слова: *Н. Кащенко, ученый, академик, профессор, педагог, общественная деятельность.*

Наукове видання

УКРАЇНА ХХ ст.:
КУЛЬТУРА, ІДЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИКА

Випуск 24: Спеціальний:

До 70-річчя від дня народження та 45-річчя науково-педагогічної
діяльності професора Віктора Даниленка

Комп'ютерний набір — *Васильєва Н.Ф.*
Комп'ютерна верстка — *Зубець Л.А.*

Підписано до друку 17.06.2020 р. Формат 70x108/16.
Ум. друк. арк. 49,64. Обл. вид. арк. 48,87.
Тираж 300. Зам. 06. 2020.

Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України
Київ-1, вул. Грушевського, 4.

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5070 від 23.03.2016 р.